

DVAKRÁT

Bogdan Trojak: Uhrwerk, Host, Brno 2023, 63 s.

ČASOVÝ STROJEČEK V LIBIDU

Milan Šedivý

Víc než sedmnáct let nevyšla od Bogdana Trojaka původní básnická kniha, jako by souhrnný *Kumštábkabinet* byl tou příslovečnou a tenkrát rozhodně nečekanou tečkou za básnickou ikonou z devadesátých let. Taková monstrpauza není sama od sebe a musí z něčeho pocházet a vyvěrat. Pokud se něco neobvyklého děje s dílem, je zapotřebí se podívat na samo dílo, tato moudrost se mi mnohokrát osvědčila. Proto i nyní si beru na pomoc sbírku *Strýc Kaich se žení*, která by mi měla napovědět, cože se to vlastně tenkrát dělo.

Příznám se, že tahle kniha se mi v trojakovské plejádě líbí ze všech nejméně, zdá se mi oproti předešlým titulům bez poezie, i přestože je tu zřetelně zesílená mytologizující složka, již si kritické tenkrát rádi všimli. Právě v *Kaichovi* je také zařazeno několik nepřilíh šťastně balancovaných próz, které ukazují, že autor hledá cestu, jak pokračovat ve svém tvůrčím vývoji. Lze za tím vidět i to, že v poezii autor řekl vše, co tenkrát mohl, a zkoušel se přeorientoval na jiný literární druh. Ve zpětném zrcátku po *Kaichovi* vyšly povídky *Brněnského metra* a pak nastalo letité ticho, v kterém se někdejší neodekadent nejspíš oddal vinnému byznysu, což si svůj čas rovněž vyžádá a jinak to pohltí mysl. Pak jako by autor začal opět procítat a rozpomínat se – nejprve několika překlady. A nyní, po letech, se na pultech objevila znovu básnická sbírka, nazvaná po německu *Uhrwerk*.

Ačkoli jde o soubor útlounký, jakými jsou vlastně všechny Trojakovy sbírky veršů, je to knížka mimořádná, jistě ta nejlepší, co mu zatím vyšla. Obsahově hutná, nečekaně významově pročištěná i utřídná. Teprve nyní je zřejmé, že mytologické motivy byly autorovou myslí v raných knihách nedostatečně interiorizované. Mýty víceméně naučené z historie (*Twardowski*, zkazky vlastního rodu a kraje) se do dnešních časů vytratily. Pročítáte zevrubně nové dílko, lze konstatovat, že básníkovi zůstal mýtus jediný, jenž ho nadále citově i balančně podněcuje: a tím je žena. Žena prolínala celou Trojakovou tvorbou a stalo se, že mýtus silnější požral slabší a zmohutněl, čímž autor náhle zamířil od Erbeny k Seifertovi.

V dialogu *Twardowského* s *Borutou* z autorovy druhotiny jsou ženy ještě „paní vratkého a nejistého“ a báseň ústí do cesty k zřícenině – romantické pojetí. Ale žena tu je také už něžným a křehkým zářkem. Toto druhé vnímání stvrzuje pak sbírka *Ježernice*, která se ženou kochá, ale právě ona má už také místo věčně erotické. Takové vnímání

ženy, dost „odkouzlené“, je pak příznačné pro *Strýce Kaicha*. V současném *Uhrwerku* žena vstupuje do prostoru snu a podvědomí, znovu nabývá tajuplnosti a nesamozřejmosti, a ačkoliv tradičních zmínek o noci (či mrazu) značně ubylo (noc byla u Trojaka tuze důležitým prostorem), cítíme, že žena nemá takovou jasnost aureolu, jakou jí přisuzovala třeba *Ježernice*.

Tentokrát však spíš než úvahu či romantické gesto lze číst nadměrně intimní výpovědi zahalené do symbolů, jež čerpají z freudovsko-jungianských hloubek. Tímto prizmatem lze vlastně nahlížet celou sbírku, neboť erotických textů je značné množství a převyšují počtem i básně vyznačující atmosféru měkce milostnou nebo přírodní lyriku, do níž je erotika ostatně nežádoucí zasazena. Stránky *Uhrwerku* pak potvrzují výstižně a životně naši snovou empirii, neboť čteme o úzkosti, projevech libida (symboly věže, žebříku) či sledujeme zástupný děj, kdy je partnerka ohrožována všemožnými dravci, přičemž lyrický subjekt podléhá bezmoci nebo neschopnosti ve spánku. Situace jsou na mnohých místech doplněné nelogickými zvraty a paradoxy, jak je typické právě pro sny.

Není to tedy pouze onen nadšený lyrický zpěv k ženě a o ženě, není to melodický Seifert, ačkoliv mu Trojak odpovídá formou spíše než třeba formě surrealistické, která z psychoanalýzy vycházela. Přesto se zdá, že přes svou vázanou formu má k podvědomí dnes Trojak o mnoho blíže, než měla svého času forma automatického textu a volný verš; vida, to může být jeden z divů literárního postupu a osobitého náhledu individua.

Ačkoli jde o texty vycházející vstříc tradici, nejedno formální obohacení v nabízené poetice najdeme. Verš je střídavě zakončován jak rýmem (ten mnohem méně než dřív vyhledává exkluzivitu), tak i asonancí čili jakousi zvukovou zradou na rýmu. Tu si oblíbil básník v devadesátých letech. Avšak mnohem spíše než v dřívějších sbírkách, kde bývalo rozložení rýmu širší, se nyní inklinuje k rýmu sdruženému. Echem spojené verše mívají tu shodný, tu rozdílný rozměr, někdy až o několik slabik.

Z forem se především objeví ty krátké: dvojverší, čtyřverší, párkrát „sonet“, který uzpůsobením sleduje českou tradici 20. století. „Sonetem“ mám na mysli především rozpojení rýmového souzvuku prvních dvou čtyřverší tradičního sonetu – domnívám se, že tu jde o zvláštní české specifikum v chápání takhle upravené formy coby sonetu. Ale to už je na úvahu o étosu celé sonetové formy, které jsou vzdáleny smyslu této recenze. Z forem a žánrů lze tu číst dialog, alby, obojí rozpracované básníkem již dříve, sbírka je však nově obohacena o hláskovou instrumentaci: té si lze povšimnout v půvabné básni „U Parla-

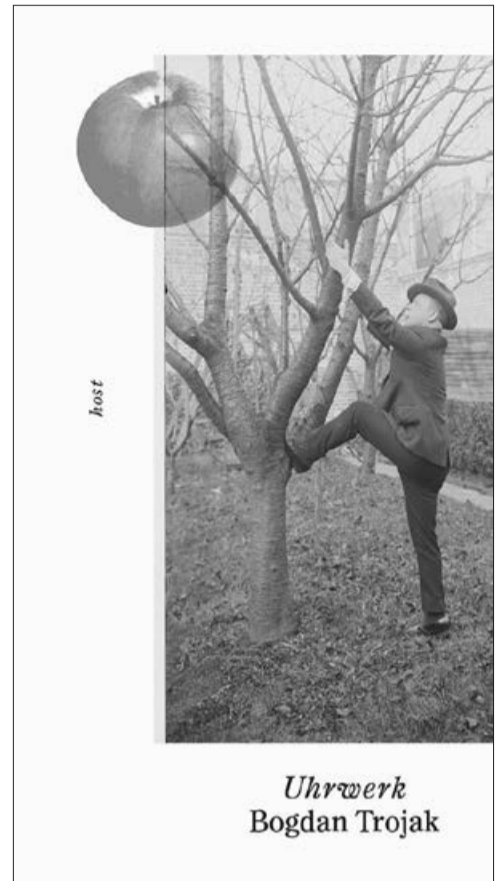
mentu“. Nad ní může zajásat nejen básnický vrstevník Michal Šanda, jemuž je věnována, ale celé nezvětšené národní čtenářstvo poezie! Právě zde vyslechneme plný zvuk samohlásky *o*, dvojitě aliteraci exploziv, hravé významové záměny zvukově podobných slov (příklad odjinud: „*lapání lipana*“).

V tomtéž druhém oddílu sympatií rovněž báseň „*Karlínské impromptu*“, metaforicky bohatá šťavnatá momentka temperovaná podobným laskavým rošťáctvím a pohodou jako báseň „*U Parlamentu*“. A proč to neříct, jde o hotový *meisterstück* momentální inspirace. Je téměř jisté, že žádný výbor této básni neuhne, dokud Trojak Trojakem bude slout! Jakožto atraktivní zmíním ještě „*Šáreckou plovárnu*“, ačkoliv ta svou hodnotou stojí o něco níže než zmíněné dvě.

Atraktivitě sbírky nahrává také další výdobytek, dříve s Trojakem nespojovaný. Tím je paradox, který byl v naší poezii bohatě využíván např. Jiřím Žáčkem. Ocituji z tohoto ranku dvojverší: „*Mě lákaly vždy vertikály, / ta místa, odkud ptáci káží*.“ Ostatně i motto, které básník po svém zvyku předřazuje sbírce, upozorňuje na absurditu lidského chování, v níž se obráží nesporné protiklady. Tak si uvědomuje: „*Jsi bytost plná rozporů. / Jen co jsi sestoupil, už bys chtěl nahoru. / Sotva jsi ve sklepe polkl hlt vína, / už bys je dával v kosodřevinách*...“ Svár vnitřních pocitů i obavy tam, kde máme jasno. Zaplavení náhlým smutkem. Ale také klidem a radostí životní, jak už shora jsem upozornil; to všechno doplňuje pestrou paletu nekomplikovaně proslavených dojmů, ve své upřímnosti a živosti svěží a obcerstvující.

Jazykové bohatství je tu vyjevováno málokdy slýchávanými slovy (jaunerák, šopa), což je hodnota, která nás již tradičně provází sbírkami tohoto těšínského rodáka, má u něj své místo i projevy. Ani hledisko minuciózní kompozice sbírky není zanedbatelné, zmiňme je jen na okraj, jelikož obojí dýchá k dalším nálezům samotných čtenářů. První oddíl „*Tik*“ je téměř pravidelně obkročně spleťaný tematicky, jako by se střídavě vychylovalo kyvadlo v tu či onu stranu. Rovněž variační postup, známý například z *Ježernice*, je tu uplatněný: téma snového pronásledování milé chťičem vyjádřeně čtvrtou básni z oddílu „*Tik*“ se vrací v „*Potočném snu*“ ze třetího oddílu „*Tak*“, na což upozorňuje právě „sonetová“ forma. Dalšíh koincidencí je ve sbírce bezpochyby více. Kriticky přeloženo: Trojakův hodinový strojek je po svém osobitěm paradoxu nečasový, je sbírkou, ve které to klapě, sbírkou, jež může patřit k těm, které jednou zprostředkují náš čas zase jiným generacím.

Závěrem douška. Sbíрка je uzavřená do slonovinové bílých světlovných desek, na nichž vidíme starodávnou fotografii muže,

Uhrwerk
Bogdan Trojak

který v saku, kloboučku a s motýlkem u krku leze v předjaří na mladou statnou třešni. Ta elegance kontra prostředí, v němž se snadno utrhá šrám nebo zatření oděvu, je poněkud kuriózní a jistě neudělám chybu, když přisoudím takové typy wernischovským zájmům a zálibám. V tom duchu promlouvá i doprovodný text na zadní straně, který sděluje téměř charakteristickou příhodu s tímto nestorem české poezie; text je podepsaný smyšleným pseudonymem František Lidurád Vambora. Podobně název díla, odkud je pryč bráno, je čilou mystifikací. Jelikož obojí dýchá jináčím tónorodem než samotný celek (přece jen uvnitř čteme něco jiného), je dobře, že doprovodný text zůstal za tiráží, a tím pádem i mimo sbírku. Dokonce i přesto, že patrně bude pocházet z Trojakova pera – indicií pro to je totožná incipitní závorka, která je použitá uvnitř knihy a nad textem na deskách pak zůstala coby soudorá stopa. Ale proč je na deskách duch Wernische a uvnitř duch Trojaka? Že by se tak dělo z nějakých rafinovaných prodejních záměrů nakladatelství Host? To nejspíš ne. Ale pokud náповěda Wernischem bude mít náhodou pozitivní vliv na prodej Trojakova díla, není to sice košer, ale nemám nakonec nic proti tomu; čtenáři se totiž do rukou dostává rozhodně zdařilá a velmi působivá poezie. ■

DOBŘE SEŘÍZENÝ UHRWERK SE ZOUBKEM NAVÍC

Vojtěch Vacek

Bogdan Trojak přišel po téměř dvou dekádách s básněmi vybroušenými jako jemný hodinový strojek. Záměrně píšu „básněmi“, jelikož s *Uhrwerkem* jako knihou už to tak jednoznačné není. Nejprve se však chopme lupy a prohlédneme si celé soukolí pěkně zblízka.

Jednotlivé básně totiž svou náturou čtenáře vyzývají, aby věnoval dostatek pozornosti každé zvlášť – jsou obdařeny chytlavostí, která nutí k návratu, a zároveň nabízejí natolik komplexní hru významů, že čtenářovo vnímání pevně uchopí, podmaní si je a tím sebe poněkud vyváže z kontextu. Nebo ještě jinak a jednodušeji: Trojakovy básně jsou tak dobře řemeslně zvládnuté, že nepotřebují být součástí týmu, aby obstály. Docela dobře by se mohly jedna po druhé objevovat tu vydrápané do skály lomu, tu vykroužené do oraniště nějakým potutelným traktoristou nebo psacím písmem vyvedené coby dekorace interiéru privátního klubu – a nic by tím neztratily. To, že se nalézají kupně v jednom fasciklu s pevnou vazbou, je dáno spíše sku-

tečností, že takové básně se obvykle do knih vážou – prostě se to tak z mnoha zřejmých a praktických důvodů dělá už po staletí.

Podobně se to má i s vázaným veršem, který byl v posledních desetiletích většinově vystřídan veršem volným. Jazykově vynalézávatý rým se tak stal neodmyslitelným pilířem poetik jednotlivců spočitatelných na prstech jedné ruky – například Radek Malý, Ondřej Hanus anebo právě Bogdan Trojak. V *Uhrwerku* najdeme útvary od sonetu po básně v próze, ale většina si vázanou formu drží. Rovněž témata, která se v knize řeší, jsou jaksí základní – setkáváme se zde s lyrikou existenciální, milostnou, přírodní atd. Knižní čas protikává v měkce nostalgickém rytmu, který plyne se vším, co k takovému uplývání patří, leč nikam se nežene. Mezi dvěma tiknutími vteřinové rařičky si dopřává velkorysou pomlku a celkově tvoří kontrapunkt k času, který se řítí, zvedneme-li hlavu a vytrhneme se z četby – kniha se tak sama stává pomlkou mezi běsnícími sloupy valivé každodennosti života 21. století.

Trojaka poezie je zakletá jakýmsi snovým kouzlem – bylo znát už v *Panu Twardowskim* z devadesátého osmého roku –, které vyvěrá z veršů na čtenáře a halí jej do všeprístupné atmosféry vnitřku stodoly uprostřed parného

léta a omamné vůně sena. Autorova poetika je zkrátka uhrančivá a je na ni spoleh.

A tu nadchází kámen úrazu. Ani výrazná a zajímavá poetika – podobně jako jisté formální náležitosti – není všespásná a v důsledku může i uškodit. To v případě, že svým brokatovým pláštěm pouze zakrývá vnitřní prázdnotu slov. Když čtu verše jako „*Chci tebou jako lesní potok protéct!*“ vykoupené rýmem „*Nakonec dírkou opustit tvůj boltec*...“ nebo „*Mít v dlaních tvoje prsy, / v tmách je jak kopce vršit*“, nemohu se zbavit pocitu trapnosti. Výrazová a formální brilance zkrátka neospravedlňuje banalitu obsahu.

Přihlášením se k určité literární tradici neziškává autor pouze svobodu ignorovat řečiště soudobých témat a přístupů – dostává se mu především omezení v podobě nepřebírných stohů popsaných v rámci oné historie. Literární současnost totiž není tvořena jen množinou určitých projevů, jde především o neustále se vyvíjející poznání mající vliv na způsob myšlení, od něhož se odvíjí historicky poučený – ať už vědomě, či nevědomě – text. Ignorováním (a v Trojakově případě evidentně vědomě) vybraných vývojových etap se do čtenářovy mysli vkrádá slovo, s nímž se poslední dobou v literární reflexi nakládá

poněkud svévolně – anachronismus. Přitom jde v případě *Uhrwerku* zejména o problém dávkování – galantní poezie sestávající pouze z různě se variujících líbivých konstelací slov o touze lyrického subjektu po pohlavním styku se ženou je v knize zkrátka příliš. Vedle většiny podnětných básní (namátkou s. 13, 15, 34 nebo 41) se tak v textu formuje jakýsi monotematický ostrov, na němž kromě hejna ptáků dodo nepotkáme živáčka. Přitom by stačilo vybrat si jednoho zobatého exempláře, toho zakonzervovat a vystavit a zbytek nemilosrdně porazit a sežrat – tím vystříhnout tomuto vyhynulému druhu uctivé a decentní pukrle.

Pokud z předchozích vět cítíte nadsázku, je to samozřejmě správně. Bogdan Trojak má co nabídnout a nevybíráv kritika se tak týká pouze jedné z mnoha vrstev sbírky. Faktem zůstává, že zajímavě vyvedené a dobře seřízené knihy tradičních básnických forem jsou v současné produkci vzácnost. A takový *Uhrwerk* sestrojený jedním z nemnoha mistrů starobylého umění vzácnost je. ■